

Razvoj i značaj koncepta Univerzalne bibliografske kontrole

Begović, Mia

Undergraduate thesis / Završni rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:068555>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Informatologije

Mia Begović

Razvoj i značaj koncepta Univerzalne bibliografske kontrole

Završni rad

Mentor: izv.prof. dr. sc. Kornelija Petr Balog

Komentor: Kristina Feldvari, asistentica

Osijek, 2012.

Sažetak

U radu će se detaljno opisati razvoj i značaj koncepta Univerzalne bibliografske kontrole (u daljnjem tekstu UBC) od samih početaka, i njezina važnost za knjižnice budući da ona označava početak centralizirane katalogizacije u međunarodnim omjerima. Navesti će se glavni ciljevi i razlozi nastanka UBC-a, kao i brojna načela na kojima se UBC zasniva. Rad će pružiti pregled povijesti Univerzalne bibliografske kontrole kako bi se lakše shvatio koncept međunarodne katalogizacije, te princip i polazište na kojem UBC počiva. Velika važnost će se dati osobama koje su imale utjecaj i dale doprinos na razvoj programa UBC-a. Najvažniji su svakako Margreet Wijnstrom, F.A.Kaltwasser, Suzanne Honnore, Herman Liebaers i Frank Francis. Također, dat će se uvid u Preporuke Međunarodne konferencije o nacionalnim bibliografskim službama održane u Kopenhagenu kojima je svrha pomoći izdavačima u rješavanju problema s kojima se susreću, kao i olakšanje međunarodne razmjene informacija te će se navesti točke na kojima se Preporuke temelje. Opisat će se kataložna pravila i međunarodni standardi kojima se prenose bibliografski podaci te će se navesti glavni međunarodni standardi koji su utjecali na razvoj nacionalnih bibliografija, kako u Hrvatskoj, tako i u drugim europskim zemljama (Francuska, Njemačka, Litva). Razvoj kataložnih pravilnika se temelji na "Pariškim načelima", Preporukama za međunarodno ujednačivanje kataložnog opisa usvojene u Kopenhagenu 1969.g. te na Međunarodnom standardnom bibliografskom opisu (ISBD). Na kraju rada će se opisati i razvoj nacionalne bibliografije u Hrvatskoj koji je započeo prikupljanjem sve građe koja je nastala tijekom povijesti te će navesti glavni projekti koji su utjecali na razvoj nacionalne bibliografije i glavne osobe zadužene za nastanak hrvatske bibliografije.

KLJUČNE RIJEČI: Univerzalna bibliografska kontrola, povijesni razvoj UBC, kataložni pravilnici i međunarodni standardi, nacionalne bibliografije

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Općenito o Univerzalnoj bibliografskoj kontroli.....	4
3. Povijesni razvoj Univerzalne bibliografske kontrole	9
3.1.Preporuke Međunarodne konferencije o nacionalnim bibliografskim službama...12	
4. Pravila i standardi za međunarodnu katalogizaciju.....	13
4.1.Razvoj nacionalnih kataložnih pravilnika.....	14
4.1.1 Njemačka kataložna pravila	14
4.1.2 Francuska kataložna pravila.....	15
4.1.3 Litvanska kataložna pravila.....	15
4.1.4 Hrvatska kataložna pravila.....	16
4.1.5 RDA (Resource description and access).....	17
5. Povijesni razvoj hrvatske nacionalne bibliografije.....	18
5.1.Hrvatska bibliografija i vrste.....	20
5.2. Kazala u hrvatskoj nacionalnoj bibliografiji.....	21
6. Zaključak.....	23
7. Popis literature	24

1. Uvod

Svrha rada je definirati značenje Univerzalne bibliografske kontrole i opisati njen povijesni razvoj. U današnje vrijeme se smatra da je nacionalna bibliografija, osobito kao zbirka bibliografskih zapisa o ukupnoj nakladničkoj produkciji u zemlji, pomagalo koje svakoj zemlji omogućuje praćenje kulturnog, znanstvenog, prosvjetnog i gospodarskog stanja u određenom razdoblju.¹ Počeci nastanka UBC-a počinju u prvoj polovici 20.stoljeća kada se razvija svijest o problemu obuhvata građe u nacionalnim bibliografijama. Međunarodni savez knjižničarskih društava i institucija (IFLA) je težio stvaranju međunarodnog standarda koji bi nalagao katalogizaciju građe u zemljama u kojoj je publikacija nastala, te bi tako katalogiziranu jedinicu koristile sve knjižnice koje navedenu publikaciju posjeduju. Također, temeljna uloga UBC-a je i povezivanje sa ostalim međunarodnim organizacijama koje djeluju na bibliografskom području. Radnim sastankom Međunarodne konferencije o kataložnim pravilima 1961.g. započeo je proces međunarodne standardizacije koji je dao temelj razvoju UBC-a, dok 1969. Herman Liebaers postavlja temelje i smjer za rad programa UBC-a nakon čega program odobrava UNESCO 1974.g. i time UBC postaje međunarodni standard koji se koristi za razvoj nacionalnih bibliografija. Na rad UBC-a je utjecao i program „Shared Cataloging“ koji se zasniva na prijedlogu da se svaka publikacija katalogizira samo jednom i to u zemlji koja je nastala, ali se mora i međunarodno standardizirati radi izbjegavanja dodatnih izmjena. Također, razvijaju se i brojni međunarodni standardi i načela katalogizacije: angloamerička pravila iz 1949.g. objavljena u Chicagu, Pruska pravila, „Pariška načela“, Preporuke za međunarodno ujednačivanje kataložnog opisa usvojene u Kopenhagenu 1969.g.. Međunarodni standardni bibliografski opis (ISBD) i dr. koji su imali utjecaj na razvoj nacionalnih kataložnih pravilnika u Hrvatskoj i svijetu. Izdvaja se Eva Verona čiji je „Pravilnik i priručnik za izradu abecednih kataloga“ temelj za razvoj centralizirane katalogizacije u hrvatskim knjižnicama. U razvoju hrvatske nacionalne bibliografije veliki su utjecaj imala dvojica najznačajnijih bibliografa, Ivan Kostrenčić i Vladimir Deželić koji su prikupljanjem sve građe na hrvatskom jeziku nastale na hrvatskim prostorima započeli razvoj nacionalne bibliografije i dali su prostora budućim bibliografima u svom radu na nacionalnoj bibliografiji.

¹ Usp. Horvat, Aleksandra. Nacionalna tekuća bibliografija u službi univerzalne bibliografske kontrole. URL: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nac_tekuca_bibl.htm (2012-08-11)

2. Općenito o Univerzalnoj bibliografskoj kontroli

Problem obuhvata građe u nacionalne tekuće bibliografije je slojevit i zamijećen je vrlo rano, a njegova konceptualizacija ovisi o bibliografskoj i kulturnoj politici bibliografskog središta te korisničkim potrebama o pojedinoj vrsti informacija. Stoga Međunarodni savez knjižničarskih društava i institucija (IFLA) od prve polovice 20. stoljeća posjeduje stalnu profesionalnu jedinicu posvećenu promicanju i potpori radu unutar područja bibliografske standardizacije, u skladu sa praksom katalogizacije i drugih aspekata bibliografske kontrole, i to je ono što čini trenutni program Univerzalne bibliografske kontrole. „ Maurice Line je 1971.g. zaključio da se problem obuhvaćanja i uključivanja građe u tekuće nacionalne bibliografije može promatrati s različitih aspekata: s aspekta oblika građe koja se obuhvaća, s aspekta teritorijalnog/nacionalnog podrijetla građe, s aspekta jezika građe koja se obuhvaća, s aspekta iscrpnosti pokrivanja unutar svake kategorije i s aspekta modaliteta prezentiranja raznovrsne građe.“²

Svrha Univerzalne bibliografske kontrole je omogućiti univerzalno raspolaganje zapisima u obliku koji je međunarodno prihvaćen s osnovnim bibliografskim podacima o svim publikacijama izdanim u svim zemljama. Svaka zemlja treba slijediti međunarodni standard u izradi nacionalne bibliografije, istodobno zadržavajući vlastite tradicionalne prakse u željenoj mjeri. Ako je potrebno, podaci mogu biti predstavljeni u dvije verzije: jedna prema kojoj odgovaraju nacionalnim normama i druga koja služi međunarodnoj razmjeni informacija. Neke od preporuka UNESCO-a za svjetsku implementaciju univerzalne bibliografske kontrole su:

- nacionalne bibliografske agencije trebaju prihvatiti odgovornost za izradu konačnog bibliografskog zapisa vlastitih publikacija u skladu sa dogovorenim međunarodnim standardima,
- treba postojati međunarodno priznanje konačnog bibliografskog zapisa pripremljenog od strane svake nacionalne bibliografske agencije,

² Usp. Murati, T. Druga međunarodna konferencija o nacionalnim bibliografijama, Kopenhagen, Danska, 25. – 27. Studenoga 1998. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 42 (1999), str. 81-96

-nacionalna bibliografska agencija treba prihvatiti odgovornost za uspostavljanje autoritativnih oblika imena za autore svoje zemlje, i osobnih i korporativnih i autoritativnih popisa autora svoje zemlje,

- nacionalna knjižnica treba utvrditi konačne sheme transliteracije s nacionalnim skriptama u rimskom alfabetu i ti programi trebaju biti prihvaćeni na međunarodnoj razini,

- nacionalne udruge knjižnica trebaju podržavati nacionalnu bibliografsku kontrolu, poticati korištenje međunarodnih standarda i sudjelovati u njihovoj pripremi.³

Predsjednik Međunarodne konferencije o kataložnim načelima Frank Francis je upozorio kako se knjižnice nalaze na prekretnici te moraju udovoljiti zahtjevima novog doba te je istaknuo da treba ozbiljno razmotriti mogućnost kako izbjeći gubitak ljudske snage utrošene u katalogizaciji jedne te iste građe. Prema njegovom mišljenju, idealno bi bilo da se određena publikacija katalogizira u zemlji u kojoj je nastala i da se ta katalogizirana jedinica upotrebljava u svim knjižnicama koje tu publikaciju posjeduju. Zbog toga se pokreće program Univerzalne bibliografske kontrole te se prvi put spominje mogućnost centralizirane katalogizacije u međunarodnim omjerima. Od početka djelovanja IFLA-e program UBC-a je bio u osnovi praktičan, s posebnim naglaskom na ekonomske prednosti kompatibilnih bibliografskih zapisa o nacionalnoj i međunarodnoj uporabi i razmjeni. Program UBC-a djeluje na različitim razinama i s različitim aspektata: poboljšanje nacionalne bibliografske kontrole i razvoj nacionalnih bibliografija, razvoj i publikacija zahtijevanih međunarodnih bibliografskih standarda i priručnika za standardne prakse i razvoj formata za razmjenu strojno čitljivih bibliografskih kontrola. Temeljna uloga programa UBC-a je bila poticati i koordinirati rad na različitim razinama, pružiti pomoć i podršku IFLA-inom uredu za promicanje programa, kako bi se povezale s drugim međunarodnim organizacijama koje djeluju na istom polju, a koje su objavile bibliografske priručnike.

„Univerzalna bibliografska kontrola sa svojim temeljnim konceptom da svaka u svijetu objavljena publikacija treba biti zabilježena samo jednom, i to u državi njezina nastanka, imala je za posljedicu i preferiranje teritorijalnog (državnog) načela nad etničkim / kulturnim, što znači da je u Preporukama Pariškog kongresa o nacionalnim bibliografijama iz 1977. jasno definirala odnos prema aspektima teritorija i jezika dok je aspekt vrste dokumenata ograničila na dio tiskane građe (knjige, serijske i službene publikacije),

³Usp. Kuch, T. D. C. Universal Bibliographic Control: a Long Term Policy , a Plan for Action. // Journal of the American Society for Information Science. 87(1976), Str. 186-187.

ostavljajući nacionalnim bibliografskim središtima i daljnjim ispitivanjima utvrđivanje prioriteta glede vrste dokumenata koje treba uključiti u nacionalne bibliografije (preporuke 5-7 Pariškog kongresa).“⁴ Stoga bi nacionalne tekuće bibliografije prema jeziku dokumenta koji popisuju trebale popisivati građu objavljenu na svim jezicima ili pismima na kojima se piše u dotičnoj zemlji (obuhvaćajući i jezike nacionalnih manjina). To znači da bibliografske kontrole na nacionalnoj razini osigurava sustav koji identificira i lokalizira informacijske izvore koji su nastali u pojedinoj zemlji. Uspoređujući nacionalne bibliografske kontrole u odnosu na univerzalnu kontrolu, prikupljajući informacijske izvore za nacionalne bibliografske agencije mora postojati određena količina odgovornosti u stvaranju bibliografskog zapisa za svako novo izdanje publikacije koji mora biti u skladu sa međunarodnim standardima i propisima. Kada bi sve zemlje pokušale primijeniti bibliografsku kontrolu u stvaranju vlastitih bibliografskih zapisa, stupanj provođenja univerzalne bibliografske kontrole bi bio moguć.⁵

Postoje neka načela i alati u provedbi Univerzalne bibliografske kontrole, a to su:

- 1) bibliografski standardi i pravila – knjižničari bi trebali znati primjenjivati međunarodne bibliografske standarde i pravila jer oni kreiraju metapodatke i bibliografske podatke,
- 2) vršnjaci – odnosi se na fraze „ nijedan čovjek nije otok “ i „ bolje dvije glave nego jedna “,
- 3) mozak – bibliografi trebaju znati razmišljati analitički, sustavno i kritički kako bi na primjer znali analizom predmeta sadržaja publikacije dodijeliti odgovarajući naslov ili temu,
- 4) računalo – podržava i provodi aktivnosti potrebne za interakciju prijašnjih alata.

Također, postoje i brojne poteškoće u stvaranju nacionalnih bibliografija, a među njima su: nekompatibilnost između nacionalnih i međunarodnih standarda, sporiji tempo razvoja međunarodnih standarda od nacionalnih standarda, niski prioriteti za provedbu programa Univerzalne bibliografske kontrole u siromašnijim zemljama gdje je za obavljanje knjižnične djelatnosti neophodno više sredstava, nedostatak oduševljenja pojedinih vlada za provedbu međunarodne bibliografske kontrole te nacionalna cenzura, represija i ideološke pristranosti u pojedinim zemljama.⁶

⁴ Usp. Murati, T. Nav. dj. Str. 81-96

⁵ Kaltwasser, F. G. Universal bibliographical control (UBC)
URL: <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/dzs/text/UBC.pdf> (2012-08-20)

⁶ Snyman R. Bibliographic Control – is the current training still relevant?, 2000. URL :
<http://ifla.queenslibrary.org/IV/ifla66/papers/108-183e.htm> (2012-08-27)

Dosad je bilo mnogo pokušaja racionalizacije protoka bibliografskih podataka u pojedinim područjima, ali nijedan od tih napora nije predstavljao više od djelomičnog pristupa problemu. Daljnji i još složeniji zadatak koji je dosad nedovoljno istražen je ispitati da li je korištenje dostupnih podataka o izdavaštvu knjiga potreban knjižnicama. To je jedan od glavnih zadataka IFLA-e u međunarodnoj bibliografiji.

Vodeće načelo UBC-a jest to što podaci moraju biti u strojno čitljivom obliku i treba biti u oprečnom odnosu sa mogućnosti katalogiziranja knjiga iz različitih zemalja koja treba nuditi informacije u strojnom čitljivom obliku.

Postoji nekoliko različitih skupina problema koji se odnose na izvore bibliografskih podataka, a koji su povezani sa pitanjima standardizacije te su bitni za osiguravanje brzog protoka podataka:

1. Opseg i sadržaj postojećih nacionalnih bibliografija – ovaj problem se odnosi na nesigurnost knjižničara u kojoj je mjeri književnost navedena u nacionalnoj bibliografiji ili što se može smatrati njihovim ekvivalentima (npr. bibliografski zapis u Sjedinjenim Američkim državama i Nizozemskoj.) Također, u mnogim zemljama broj katalogiziranih knjiga ostaje u znatno manjem broju od ukupnog broja novih izdanja. Istraživanje ovog problema je potrebno kako bi se dobili podaci o postotku književnosti zabilježenih u nacionalnim bibliografijama te da se dobije uvid u prirodu i kvalitetu nekatalogizirane književnosti.

2. Zakonski uvjeti kojima se uređuje katalogiziranje književnosti u nacionalnim bibliografijama – popis publikacija u nacionalnim bibliografijama se temelji na vrlo različitim zakonskim zahtjevima,

3. Potražnja za najpotpunijim mogućim popisom literature u postojećim nacionalnim bibliografijama - odgovarajući zaključci bi trebali biti izvučeni iz nalaza dviju studija koji su prethodno spomenute. To znači da se određena literatura, npr. službene publikacije, ne bilježi u nekim nacionalnim bibliografijama iz popisa katalogiziranih publikacija. Za tu svrhu trebaju biti razrađene preporuke koje se podnose onima koji su odgovorni za nacionalne bibliografije.

4. Koraci za ubrzani popis publikacija u nacionalnim bibliografijama – odnosi se na cjelovitost u katalogiziranju publikacija koja nije dovoljna sama po sebi, pogotovo ako se unos provodi polako i sa godinama zakašnjenja što se događa u zemljama u razvoju. U tim zemljama se može pružiti financijska potpora tijekom određenog razdoblja, što iziskuje veliki napor i prethodno istraživanje kako bi se donijele odluke o financiranju projekta.

5. Stvaranje nacionalnih bibliografija u zemljama u razvoju – odnosi se na činjenicu kako nemaju sve zemlje vlastitu nacionalnu bibliografiju. Tako npr. od pedeset i šest zemalja u Africi knjige se izdaju samo u trideset i dvije države u kojima postoji nacionalna bibliografija, no i tim zemljama je izdanje knjiga nezadovoljavajuće. Tako proizlazi da se neovisne nacionalne bibliografije pojavljuju u samo deset zemalja (Južna Afrika, Rodezija, Madagaskar, Malavi, Etiopija, Nigerija, Gana, Sijera Leone, Maroko i Alžir). Osim toga, postoje i nacionalne bibliografije u europskim zemljama kao i popisi katalogiziranih publikacija Kongresne knjižnice u Washingtonu, ali je potrebno otkriti koliko se zemalja na drugim kontinentima nalazi u sličnoj situaciji. Pretpostavlja se da postoji visoki postotak zemalja u svijetu koje nemaju vlastitu nacionalnu bibliografiju. Postoje dva načina kako pomoći tim zemljama u stvaranju vlastite bibliografije. Prvi je analiza uvjeta koji postoje u svakoj zemlji kojoj je potrebna podrška u tom smislu te izrada konkretnih preporuka u skladu s tim. Drugi način je sastavljanje financijskog plana i proširenje plana ukoliko bude potrebno.

6. Pre - kataloška publikacija – godinama se u obzir uzimaju napori usmjereni izdavanje publikacije s bibliografskim opisom. Taj postupak je neophodan za stjecanje publikacije u pojedinim knjižnicama te znatno olakšava i ubrzava katalogizaciju u toj knjižnici. Osim toga, povećava se mogućnost uređivanja nacionalnih bibliografija.⁷

Bibliografske informacije moraju biti dostupne u nacionalnim bibliografijama u potpunosti i relativno brzo kako bi razmjena informacija mogla biti efikasna i djelotvorna, a također bibliografski podaci moraju biti standardizirani u najvećoj mogućoj mjeri. Standardizacija bibliografskih podataka se provodi na tri razine:

1. Tehnička standardizacija – potrebno je postići određen stupanj standardizacije u području programiranja u svrhu olakšavanja razmjene informacija, i to na način kreiranja softvera koji bi omogućio knjižničarima lakšu razmjenu informacija i podataka. Tehnička standardizacija igra veliku ulogu u razmjeni podataka putem magnetskih traka i drugih elektroničkih medija.

2. Organizacija bibliografskih podataka o nositeljima podataka – odnosi se na standardizirano strukturiranje bibliografskih podataka koji služe za razmjenu informacija među knjižnicama. Potrebno je riješiti problem univerzalne primjene bibliografskih podataka i izrade abecednih kataloga na elektroničkim medijima, jer bez standardizacije organizacije bibliografskih informacija na elektroničkim medijima racionalna razmjena informacija nije moguća.

⁷ Usp. Kaltwasser, F. G. Universal bibliographical control (UBC)
URL: <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/dzs/text/UBC.pdf> (2012-08-20)

3. Standardizacija pravila katalogiziranja – na ovom području postoje brojni pokušaji međunarodne suradnje što je dovelo do značajnih postignuća u području međunarodne koordinacije u katalogizaciji. Izdvajaju se Međunarodna konferencija o načelima katalogizacije održana u Parizu 1961.g. i međunarodni susret stručnjaka u Kopenhagenu 1969. g. na kojima su se donijele brojne odluke i zaključci o međunarodnim standardima i pravilima katalogiziranja. Izdvajaju se najvažniji: standardni bibliografski opis (SDD), popis jedinstvenih naslova, ISBN I ISSN (sustav međunarodnih brojeva knjiga i serijskih publikacija koji bi trebali zadovoljiti potrebe knjižničara).

4. Standardizacija predmeta analize – razmjena bibliografskih informacija se prvenstveno bavi abecednim katalogiziranjem, ali postoje i drugi klasifikacijski sustavi, kao npr. međunarodno prihvaćena univerzalna decimalna klasifikacija (UDK). Ti sustavi razmjenu bibliografskih informacija čine iznimno teškom ili nemogućom, stoga je potrebna međunarodna suradnja na području razmjene bibliografskih informacija. Mogućnosti koje nudi obrada elektroničkih podataka dovodi do preispitivanja sadašnjih metoda predmeta analize i još važnije, do otkrića standardiziranih metoda elektroničke obrade podataka.⁸

3. Povijesni razvoj Univerzalne bibliografske kontrole

„Naziv "Univerzalna bibliografska kontrola" i jasna predodžba o biti i značenju međunarodnog programa, danas širom svijeta poznatog pod tim nazivom ili pod engleskim akronimom UBC, nastali su tek prije nekoliko godina. Ali osnovna ideja da je na području bibliografske kontrole potrebna neka međunarodna akcija nije nova, pa je i prije bilo pokušaja da se to postigne.“⁹ Ti pokušaji su težili da se na jednom mjestu, u jednoj ustanovi ili organizaciji izradi bibliografija koja bi obuhvaćala publikacije iz cijelog svijeta, no svi pokušaji su završili neuspjehom. Stoga se razvija novi program koji ide drugim pravcem, a osniva se na međunarodnoj suradnji i izmjeni bibliografskih informacija između zemalja.¹⁰

⁸ Isto.

⁹ Verona, E. Univerzalna bibliografska kontrola i međunarodno ujednačavanje kataložnih postupaka, 1976. URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/verona.htm> (2012-08-14)

¹⁰ Isto.

Godine 1954. na zasjedanju Međunarodne federacije u Zagrebu, predsjednik Komisije za ujednačavanje kataložnih pravilnika Frank Francis je iznio prijedlog kako je UNESCO spreman financirati i podupirati ispitivanja o standardizaciji kataložnih pravilnika ukoliko bi Komisija bila voljna izvršiti tu obvezu. Prijedlog je prihvaćen i osnovana je Radna skupina koja se treba baviti pitanjima standardizacije kataložnih pravilnika, a djelatnost Radne skupine je uspješna te se 1961. godine održala Međunarodna konferencija o kataložnim načelima. Na toj konferenciji su sudjelovale delegacije iz 53 države i 12 međunarodnih organizacija što dovodi do zaključka kako je to bio najveći sastanak kataložnih stručnjaka ikada održan te se zbog toga smatra kako je to presudan događaj u povijesti katalogizacije. Predsjednik Konferencije Frank Francis je istaknuo kako bi bilo idealno da se svaka publikacija katalogizira u zemlji iz koje potječe, te da se ta kataložna jedinica upotrijebi u svim knjižnicama koje tu publikaciju sadrže. U tim riječima se krije početak Univerzalne bibliografske kontrole jer se prvi puta spominje mogućnost centralizirane katalogizacije, međutim u to vrijeme još nije postojala prava mogućnost osnivanja međunarodnog programa jer su tada kataložni stručnjaci još bili pod utjecajem nacionalne kataložne tradicije.¹¹

Netom nakon Pariške konferencije pojačano je zanimanje za međunarodno suradnju u području katalogizacije, i to zahvaljujući razvoju računalne tehnologije i većoj upotrebi računala u izradi kataloga i bibliografiji, te kataložnom programu Kongresne knjižnice u Washingtonu pod nazivom „Shared Cataloging“. Osnovna je karakteristika programa što za katalogizaciju publikacija tiskanih izvan SAD koristi i opise dobivene od nacionalnih bibliografija zemalja iz kojih pojedine publikacije potječu. Činjenica da se bibliografski opisi upotrebljavaju i u kataložne svrhe u to vrijeme nije bila posebna novost jer se u nekim zemljama takav postupak već bio udomaćio (npr. u Francuskoj i u Velikoj Britaniji). Međutim, upravo taj program bio je prvi pokušaj da se taj postupak primijeni u širim okvirima, odnosno da se u tu svrhu upotrebljavaju bibliografski opisi iz raznih zemalja.¹² Program se temelji na kombinaciji decentralizirane i nestandardizirane sa centraliziranom, odnosno standardiziranom katalogizacijom te predstavlja i zanimljivu svojevrstu kombinaciju decentralizirane, odnosno nestandardizirane katalogizacije s centraliziranom i potpuno standardiziranom katalogizacijom. Uz to, za opisni dio kataložnih jedinica

¹¹ Isto.

¹² Isto.

upotrebljavaju se uglavnom podaci zabilježeni i poredani onako kako to odgovara običaju nacionalne bibliografije zemlje iz koje publikacija potječe pa opisi pojedinih publikacija nisu ujednačeni. Osim toga, o izboru i obliku odrednica, bibliografskim napomenama te stručnim oznakama odlučuje se prvenstveno u Kongresnoj biblioteci u kojoj se upotrebljavaju Angloamerička kataložna pravila i ti se podaci javljaju na svim kataložnim jedinicama u standardiziranom obliku. Takve kataložne jedinice su se upotrebljavale u dijelovima engleskog govornog područja, znači u knjižnicama u SAD-u, Kanadi i Velikoj Britaniji. Međutim, na zasjedanju Međunarodne federacije bibliotekarskih društava u Frankfurtu 1968.g. Franz Georg Kaltwasser i Frans de Vrieze iz Kraljevske biblioteke u Bruxelessu su upozorili na teškoće što ih odrednice napravljene u Kongresnoj knjižnici stvaraju knjižnicama koje se ne služe engleskim jezikom.¹³

Na Kopenhaškom zasjedanju je Suzanne Honnore predložila isto što je predložio i F. Francis 1961. g. i tu je zamisao povezala sa nacionalnim bibliografijama. Također je predložila da se svaka tiskana publikacija katalogizira samo jednom i to u zemlji iz koje potječe te da se tako izrađena publikacija objavi u nacionalnoj bibliografiji. Taj se prijedlog oslanja na program „Shared Cataloging“, ali se razlikuje po tome što se svaka kataložna jedinica morala međunarodno standardizirati radi izbjegavanja dodatnih izmjena.

Smatra se da korijeni UBC-a počinju 1969.g. kada IFLA-in predsjednik Herman Liebaers postavlja temelje i smjer za rad programa UBC-a, a 1974. g. program je odobren od strane UNESCO-a i usvojen je diljem svijeta kao važan aspekt u razvoju nacionalnih bibliografija u u nacionalnim i međunarodnim knjižnicama. Osim Liebaersa, veliki utjecaj na program UBC-a je imao i F.A. Kaltwasser koji je osnovu ideju UBC-a razradio do temelja na način da je sistematski prikazao čitav tijek radnji u procesu standardizacije, od tiskanja publikacije do njezine katalogizacije i do uvrštavanja kataložne jedinice u kataloge knjižnica diljem svijeta.¹⁴

Budući da je cilj programa obuhvatiti svu svjetsku knjižnu proizvodnju, potrebno je da svaka zemlja izradi vlastitu nacionalnu bibliografiju koja mora potpuno zabilježiti svu knjižnu produkciju te iste zemlje, što još nije postignuto. Kaltwasser, osim potrebe za jednostavnom i brzom izmjenom bibliografskih informacija te standardiziranosti oblika tih informacija, predviđa i osnivanje nacionalnih ili regionalnih centara koji bi prihvaćali bibliografske

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.

informacije iz drugih zemalja i stavljali ih na raspolaganje interesentima svoga područja, bilo u izvornom obliku, bilo gdje je to potrebno uz izmjene u pogledu jezika i pisma u pojedinim dijelovima opisa. Na zasjedanju IFLA-e u Grenobleu 1973., Margreet Wijnstrom je navela da je cilj UBC-a da se osnovni podaci o publikacijama koje izlaze u svim zemljama svijeta budu dostupni svakome tko je zainteresiran u obliku koji je međunarodno prihvatljiv. Ona je istaknula kako je potreban daljnji napor kako bi se dali odgovori na brojna pitanja te prebrodile sve teškoće vezane uz ostvarenje programa UBC-a.¹⁵

3.1. Preporuke Međunarodne konferencije o nacionalnim bibliografskim službama (Kopenhagen, 1998)

Preporuke Međunarodne konferencije o nacionalnim bibliografskim službama su održane u Kopenhagenu 1998.g, a njihova svrha je da pomognu u rješavanju problema s kojima se susreću izdavači nacionalnih bibliografija. Te preporuke se oslanjaju na koncept UBC-a kao dugoročnog programa čija je svrha stvaranje svjetskog sustava kontrole i razmjene bibliografskih informacija. Nacionalna se bibliografija definira na različite načine: kao cjelovit skup zapisa o nacionalnoj kulturnoj baštini i kao sredstvo kojim se ostvaruje potpuna bibliografska kontrola, što znači da se ona i nadalje smatra prvim i mjerodavnim izvorom bibliografskih podataka u svakoj zemlji. Određeni poslovi vezani uz sastavljanje bibliografije mogu se povjeriti i drugim ustanovama, ali na nacionalne knjižnice i nacionalni bibliografski uredi snose odgovornost za koordinaciju i normizaciju rada na bibliografiji.¹⁶ Također, jačanje nacionalne bibliografske kontrole je uvjet za djelotvornu svjetsku bibliografsku kontrolu. Preporuke slijede načela i sadržaj Preporuka Međunarodnog kongresa održanog u Parizu 1977. g. (poznate kao Pariške preporuke). Kopenhaške preporuke sadrže nekoliko točaka koje su djelomično izmijenjene zbog zastarjelosti ili su dodane nove:

Točka 1. – traži žurno preispitivanje zakonskih propisa o obveznom primjerku te njihovo usklađivanje sa sadašnjim, ali i budućim potrebama.

Točka 2. – potiče države koje nemaju pravno uređen institut obveznog primjerka koji bi uveli.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto.

Točka 3. – odnosi se na važnost pravnih propisa o obveznom primjerku koji trebaju jasno iskazati svrhu zbog koje je obvezni primjerak uveden, da broj primjeraka koji se mora položiti mora jasno odgovarati navedenoj svrsi i da upotrijebljeni nazivi i stilizacija propisa mogu obuhvatiti različite vrste postojeće građe koja će se naknadno proizvesti.

Točka 4. – odnosi se na zadatak IFLA-e da potakne preradu postojećih smjernica za nove i buduće vrste građe u skladu s definiranim zadaćama bibliografskog zapisa.

Točke 5. i 6. – posvećene su građi koju bibliografija obuhvaća.

Točke 7.-11. – odnose se na način prikazivanja zapisa u bibliografiji i učestalosti njezina izlaženja.

Točke 12. – 16. – odnose se na norme koje se primjenjuju u izradi bibliografija.¹⁷

4. Pravila i standardi za međunarodnu katalogizaciju

Katalogizacija (potječe od grč. *katálogos*) je način obradbe građe tijekom koje se popisuju podaci bitni za identifikaciju određenog primjerka i to je formalan oblik prenošenja podataka. Katalogizacija se uvijek obavlja *de visu*, znači na osnovi samoga primjerka, i to otvorenog na naslovnoj stranici. Svrha je katalogizacije izradba abecednoga kataloga u koji se listići za katalogizirane publikacije slažu prema abecednom redu prezimena autora ili prema naslovu tih publikacija, a sama katalogizacija se obavlja prema određenim pravilima.¹⁸

Prva načela o katalogizaciji je odredio knjižničar u Knjižnici Britanskog muzeja Antonio Panizzi početkom 19. stoljeća, a ta načela su razriješila brojne nejasnoće o autorstvu pojedinih publikacija, pisanju imena autora publikacije, anonimnim publikacijama i sl. Nakon Panizzijevih načela pojavila su se i brojna druga pravila, među kojima su ALA (*American Library Association*) kataložna pravila za autore i unos naslova, angloamerička pravila iz 1949.g. objavljena u Chicagu, Pravila Vatikanske knjižnice „*Norme per il catalogo degli stampati*“ iz 1931.g. te Pruska pravila koja su imala ogroman utjecaj na knjižnice u Hrvatskoj.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Tadić, K. Rad u knjižnici: priručnik za knjižničare, 1993. URL: <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/katm.htm> (2012-08-15)

Na zasjedanju IFLA-e 1961. u Parizu su prihvaćena „Pariška načela“ čiji je cilj bio ujednačiti bibliografski i kataložni opis te postaviti temelje za razvoj nacionalnih kataložnih pravilnika.

4.1. Razvoj nacionalnih kataložnih pravilnika

4.1.1 Njemačka kataložna pravila

Odbor za knjižnične standarde, njemačko nacionalno koordinacijsko tijelo je pokrenulo ideju prelaska na međunarodne standarde MARC 21 i AACR2 te je 2002. g. Njemačka knjižnica pokrenula projekt kako bi se proučili opći uvjeti i zahtjevi prijelaza. Glavni koraci su bili upotreba formata MARC 21 u svrhu razmjene bibliografskih podataka te ostali koraci u suradnji sa stručnim grupama u skladu sa odlukama Odbora. Njemačka knjižnica predstavlja središnju koordinacijsku službu za bibliografske standarde, te predstavlja cjelokupnu njemačku knjižničarsku zajednicu na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Standardizacija je osnova njemačke bibliografske djelatnosti. Knjižnica je preuzela posao standardizacije 2000. g. te je osnovala Ured za knjižnične standarde koji je zadužen za njemački kataložni pravilnik RAK (Pravila za deskriptivnu katalogizaciju). RAK se ne odnosi samo na bibliografski opis već i na pravila za odrednice, kataložne jedinice i redanje, a rad na izradbi tog pravilnika je započeo 1962. g. dok je 1977. objavljena njegova konačna verzija. Zasnovan je na Pariškim načelima za odabir i oblik odrednica i redalica te na prvom izdanju ISBD (M) – a za bibliografski opis. Također, razvijen je i njemački format za razmjenu bibliografskih podataka, MAB (Maschinelles Austauschformat für Bibliotheken) koji knjižnicama omogućuje razmjenu svih vrsta podataka za knjižnično poslovanje. Za MAB je odgovorna Stručna grupa za podatkovne formate pod vodstvom Njemačke knjižnice. Drugi projekti koje je Njemačka knjižnica pokrenula su projekt MACS (Multilingual Acces to Subject Headings) i projekt VIAF (Virtual International Authority File) koji služe za ispitivanje mogućnosti za stvaranje međunarodnih virtualnih normativnih datoteka, a u području deskriptivne katalogizacije osnovan je Savez za bibliografske standarde (ICABS)

projekt kojim bi se ispitale mogućnosti prijelaza na međunarodne standarde (MARC 21 i AACR2) financiran od strane Njemačkog fonda za znanstvena istraživanja.¹⁹

4.1.2 Francuska kataložna pravila

Razvoj francuskih kataložnih pravila održava nacionalna organizacija za standardizaciju, AFNOR. Pravila su sastavljena i usklađena sa međunarodnim preporukama, zbog čega u Francuskoj ne postoji strukturirani kataložni pravilnik. Kataložna pravila za bibliografski opis proizlaze iz ISBD-a dok se pravila koja se odnose na oblik i strukturu odrednica temelje na IFLA-inim preporukama za to područje. Također, za izbor pristupnica u katalozima francuskih knjižnica i primjenu na nacionalnu bibliografiju koriste se Pariška načela prevedena na francuski jezik, dok je 1986. g. objavljen novi standard koji se temelji na izradi automatiziranih kataloga i koji odmiče od ideje Pariških načela. Za pregledne zapise ne postoji AFNOR-ov standard, ali izrađeni su posebni pregledni zapisi od strane Francuske nacionalne knjižnice u svrhu upravljanja nadziranim pristupnicama u automatiziranom katalogu. Za razvoj francuskih kataložnih pravila glavne smjernice su: aktivno praćenje međunarodnog rada na izradi standarda, promicanje francuskih kataložnih pravila na međunarodnoj razini te održavanje bliskih veza sa ostalim kulturnim ustanovama.²⁰

4.1.3 Litvanska kataložna pravila

Litvanska kataložna strategija je započela sa razvojem nakon uspostavljanja neovisnosti 1990.g. kada su prestali važiti standardi i kataložna pravila koje je sastavila Međunarodna kataložna komisija u Sovjetskom savezu. Time je započela integracija litvanske nacionalne bibliografije u globalnu informacijsku infrastrukturu, a litvanski katalogizatori i bibliografi su se suočili s više mogućnosti: prihvatiti Anglo-američka kataložna pravila (AACR) ili slijediti IFLA-ine međunarodne dokumente i standarde. Nacionalna knjižnica Litve je zadužena za održavanje i razvijanje kataložnih pravila za računalne bibliografske i pregledne zapise, zapise za nacionalnu bibliografiju i kataloge. Prihvaćanjem AACR-a

¹⁹ Henze Gudrun. Internacionalizacija: Njemačka na putu prema međunarodnim standardima. // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona / uredile Mirna Willer i Ana Barbarić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 105-111

²⁰ Usp. Bourdon, F. Francuska kataložna pravila u međunarodnom kontekstu // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona / uredile Mirna Willer i Ana Barbarić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007.g. Str. 113 - 129

litvanske knjižnice su se suočile s problemom jer je AACR zahtijevao korištenje transliteracije imena, dok se litvanska kataložna praksa temeljila na korištenju izvornih oblika imena na izvornom pismu. Litvanski katalogizatori su zadržali tradiciju korištenja izvornog imena te su razvili posebno programsko rješenje zasnovano na UNICODE-u pod nazivom LIBIS SW. Razlike između litvanske kataložne prakse i svih propisa AACR-a, uz još neke dodatne nepodudarnosti prevagnule su ponajviše u korist odabira IFLA-inih preporuka i smjernica – ISBD –a za bibliografski opis i propisa za izbor i oblik odrednica koje se temelje na „*Names of persons: nationales usages for entry in catalogues; Form and structure of corporate headings; List of uniform titles for liturgical works of the Latin rites of the Catholic Church i Anonymous classics; a list of uniform headings for European literatures.*”²¹ Zaključilo se kako ISBD pruža veliki broj mogućnosti katalogiziranja, stoga su donijete odluke koje su se primijenile na nacionalnu bibliografiju i objavile u Smjernicama za izradu računalnih i bibliografskih i preglednih zapisa. Smjernice uključuju bibliografske i pregledne zapise u formatu UNIMARC te omogućuju katalogizatorima izradu bibliografskih i preglednih zapisa usklađenih sa međunarodnim standardima.²²

4.1.4 Hrvatska kataložna pravila

U izradi Pravidnika sudjelovala je i Eva Verona te je navela probleme prihvaćanja pravila i upozorila je na razlike u primjeni pravila u nacionalnim kataložnim pravilnicima, a uzrok tome je razvoj informacijske i komunikacijske tehnologije. Također je izdala i vlastiti „Pravilnik i priručnik izradbu abecednih kataloga“ čime su Pariška načela zaživjela u katalogizaciji u hrvatskim knjižnicama. Upravo su Eva Verona i tadašnja knjižničarska javnost najviše težili prihvaćanju svih međunarodnih standarda i pravila u cilju standardizacije knjižnične prakse na međunarodnoj razini, te su iz tog razloga u Pravilnik ugrađeni svi značajni međunarodni standardi i propisi objavljeni tijekom njegove izradbe.²³ Razlog izrade pravilnika je razvoj centralizirane katalogizacije u Hrvatskoj i ostalim zemljama bivše Jugoslavije kao i pojava novih međunarodnih preporuka koje traže prilagodbu pravilnika

²¹ Usp. Varniene R. Litvanska kataložna strategija u kontekstu programa eEurope. // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona / uredile Mirna Willer i Ana Barbarić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str.151-158

²² Isto.

²³ Gjuzelova H.B.LJ. Nav. dj. Str.

suvremenim zahtjevima. Uz to, u Pravilnik su ugrađene neke odredbe Pariških načela, Preporuke za međunarodno ujednačavanje kataložnog opisa usvojene u Kopenhagenu 1969.g. te Međunarodni standardni bibliografski opis (ISBD) koji je poslužio kao osnova za izradbu propisa za kataložno / bibliografski opis. Glavni uvjet izrade kataložnog pravilnika je bila dosljednost pravilnika koja traži i dosljednu upotrebu stručnih izraza koji se primjenjuju u propisima, zbog čega su za Pravilnik stvoreni novi izrazi koji odgovaraju zahtjevima suvremenog doba.²⁴

Hrvatsko bibliotekarsko društvo 1974.g. započinje s izradom posebnih standarda za opis neknjižne građe, neposredno nakon što su u Londonu objavljene preporuke kao standardno izdanje. U hrvatskoj bibliografiji je predviđena izradba standarda za kartografsku građu (CM), za neknjižnu građu (NBM), te za tiskane muzikalije, bez predviđene oznake (poslije je nazvana PM), dok se u isto vrijeme rađa zamisao o općem ISBD-u, nakon čega je uslijedila izradba općeg standarda za sve vrste knjižnične građe - ISBD (G). Uz sve navedene standarde također se pripremao i Međunarodni standard za opis serijskih publikacija - ISBD (S), kojim su obuhvaćene periodične publikacije i nizovi publikacija. Izradbom i objavljivanjem standarda za sve vrste knjižnične građe omogućen je Opći bibliografski nadzor (Universal Bibliographic Control - UBC), sa ciljem postizanja da svaka publikacija bude katalogizirana jednom i zauvijek i to na mjestu svojega nastajanja.²⁵ Također su izrađena pravila za strojnu obradu vezana uz UNIMARC (Universal Machine Readable Catalogue) koja su prikladan oblik za razmjenu podataka i prednost im je neovisnost o kataložnim pravilima. Međutim, za uspostavljanje nadzora nad odrednicama se zahtijevalo ujednačavanje pristupa u izradi i nadzoru nad datotekama jedinstvenih odrednica, odnosno preglednih kataložnih jedinica.²⁶

4.1.5 RDA (Resource description and access)

RDA (Resource description and access) je angloamerički standard koji se razvija za potrebe međunarodne knjižničarske zajednice i ostalih dobavljača informacija sa ciljem da postanu nacionalna pravila i drugih ne – anglo- američkih zemalja (obuhvaća skandinavske zemlje, Njemačku, Francusku, Italiju i dr.), kao i drugih zajednica npr. arhivska i muzejska. RDA, odnosno Opis i pristup građi je standard za određivanje sadržaja metapodataka koji se

²⁴ Tadić, K. Nav.dj.

²⁵ Isto.

²⁶ Isto.

izrađuju za opis i pristup informacijskim izvorima, a zasniva se na Anglo-američkim kataložnim pravilima (AACR). AACR je standard za sadržaj bibliografskog opisa koji je pored engleskog izvornika preveden na više jezika, a njegov je razvoj započet 1841. g. kada je sastavljen katalog Britanskog muzeja koji se temeljio na 91 pravilu koje je osmislio Sir Anthony Panizzi, dok je Charles Ammi Cutter objavio prvo izdanje pravila koja se temelje na kataložnoj praksi Sjedinjenih Američkih Država. Ta su pravila omogućila razvoj smjernica za definiranje ciljeva katalogizacije, osobito pronalaženje i okupljanje bibliografskih jedinica.²⁷ Razvoj AACR-a nadgledaju vlasničke i upravne strukture, odnosno Odbor ravnatelja koji se sastoji od Fonda AACR-a te Zajedničkog upravljačkog odbora. Zajednički upravljački odbor je 2000.g. donio Strateški plan za AACR u kojem je istaknuta potreba pojednostavnjena pravila kako bi se olakšala uporaba kao međunarodnog standarda metapodataka za opis sadržaja. Stoga se mijenja naziv AACR-a u Opis i pristup građi (RDA). Ciljevi strateškog plana su: nastaviti s radom na utemeljenju pravila na načelima te obuhvatit sve vrste građe, poticati njihovu primjenu diljem svijeta, sastaviti pravila koja će biti jednostavna za korištenje, učiniti ih primjenjivim u online okruženju, omogućiti učinkovitu bibliografsku kontrolu za sve vrste medija, učiniti pravila kompatibilnima sa drugim sličnim standardima i poticati njihovo korištenje izvan knjižničarske djelatnosti.²⁸

5. Povijesni razvoj hrvatske nacionalne bibliografije

Smatra se da je ideja o izradi hrvatske bibliografije koja bi obuhvatila svu hrvatsku građu bila prisutna u Kraljevskoj sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu od početka njezina djelovanja. Kraljevska sveučilišna knjižnica je započela s radom 1875. g. a nastala je objedinjavanjem fondova dviju knjižnica: knjižnice bivše pravoslavne akademije i knjižnice Narodnog muzeja. Rad na aktualnim hrvatskim bibliografijama ponajviše se temelji na višestoljetnom iskustvu sakupljenom u Knjižnici, a brojni podaci koji su kasnije unijeti u hrvatsku bibliografiju knjiga zapisivani su u istoj Knjižnici sa ciljem tijekom dužeg razdoblja

²⁷ Usp. Dunsire, G. RDA: novi međunarodni standard za bibliografski opis i pristup građi. // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona / uredile Mirna Willer i Ana Barbarić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 159 - 166

²⁸ Isto.

nego što bi se to moglo zaključiti u dotadašnjim objavljenim povijesnim pregledima.²⁹ Rad na nacionalnoj bibliografiji je mukotrpan i dugotrajan, te se često ne može smatrati potpunim. Također, ne može obuhvatiti svu građu objavljenu u Hrvatskoj, već obuhvaća najveći broj naslova do kojih se moglo doći. Glavni razlog zašto se dugo čekalo na objavljivanje bibliografije je nesigurnost koja se veže uz zamišljenu potpunost bibliografije te je hrvatskoj kulturnoj javnosti nanijela štetu jer je ostala zakinuta za retrospektivnu nacionalnu bibliografiju koja bi bila velika pomoć znanstvenim istraživačima za njihov daljnji bibliografski rad. Nakon uspostavljanja Banovine Hrvatske 1939.g. u Hrvatskoj se šire tri organizacijski i kronološki izdvojena nacionalna bibliografska projekta:

1. Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske objavljivala se tekuća Hrvatska bibliografija koja je izrađena u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u organizaciji Hrvatskog bibliotekarskog društva.
2. Nakon Drugog svjetskog rata sve do 1960.g. bibliografski rad je pod okriljem tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, iako se velikim djelom izrađuje u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici.
3. Posljednji projekt se odnosi na preuzimanje cjelovite brige za nacionalnu bibliografiju od hrvatske nacionalne knjižnice koja se šezdesetih godina nazivala Nacionalnom i sveučilišnom bibliotekom.

Sva su tri projekta polučila rezultate u vidu objavljenih nacionalnih hrvatskih bibliografija i ti projekti su obilježeni sviješću o važnosti kazala za bibliografije, stoga se može reći da su kazala stalna djelatnost bibliografskog rada u nas i stoga bibliografije zadovoljavaju visoke stručne kriterije takvih publikacija. One tako posjeduju važnu pristupnicu samoj bibliografiji, a s obzirom na kriterije odabira građe za nacionalnu bibliografiju i pristupnicu nacionalnoj kulturi.³⁰

U izradi hrvatske nacionalne bibliografije su sudjelovala dva značajna sveučilišna knjižničara, Ivan Kostrenčić i Vladimir Deželić koji su prikupljali zbirke nacionalne građe i na taj način otvorili mogućnost za pokretanje izrade bibliografije. Ivan Kostrenčić je dolaskom na čelo Knjižnice zaključio kako nije prikupljeno dovoljno nacionalne građe te je svoju djelatnost usmjerio prvenstveno na prikupljanje dovoljnog broja hrvatske građe koji je

²⁹Sečić, D. Ishodišta hrvatske bibliografije u Kr. Sveučilišnoj (današnjoj Nacionalnoj i sveučilišnoj) knjižnici u Zagrebu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 3/4 (2004). Str. 1-14

³⁰Leščić, J. Kazala i hrvatske nacionalne bibliografije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 3-4 (2004). Str. 119-130

bio prvi preduvjet za stvaranje nacionalne bibliografije. U knjižnicu je pristigla građa Lj. Gaja čime je Kostrenčić sa svojim suradnicima Deželićem i Stjepanom Ortnerom započeo s izradom kataloga starih i rijetkih knjiga, što je bila predradnja za izradu nacionalne bibliografije. Godine 1896. Kostrenčić predlaže tisak sveopće hrvatske bibliografije (sva djela objavljena na hrvatskom jeziku) te sveopće hrvatske bibliografije koja bi se odnosila na prošlost hrvatske zemlje. Kostrenčićev rad na stvaranju nacionalne bibliografije je preuzeo njegov suradnik i nasljednik Vladimir Deželić u vrijeme kada je stasala međunarodna i bibliografska djelatnost. Godine 1910. je održan Međunarodni kongres za bibliografiju i dokumentaciju u Bruxellesu gdje je dogovoreno kako svaka zemlja treba preuzeti odgovornost za bibliografsku obradu publikaciju koje izlaze na vlastitom teritoriju. Deželić je 1907. g. započeo sa izradom nacionalne bibliografije sa suradnikom Vjekoslavom Jakušićem i uz Kostrenčićevu podršku kada je izdao „Hrvatsku bibliografiju za god. 1906-07“ koja je bila prva stručno sastavljena opća bibliografija na hrvatskim prostorima. Daljnji Deželićevi pokušaji su se svodili na olakšanje bibliografskog posla na način reorganizacije fonda i selektiranju građe na hrvatskom jeziku, te stvaranju Hrvatskog odjela na kojem bi bila smještena sva građa na hrvatskom jeziku. Iako su svi Deželićevi pokušaji stvaranja nacionalne bibliografije završili bez značajnog uspjeha, stečevina iz njegova razdoblja je omogućila budućim knjižničarima realizaciju hrvatske bibliografije.³¹

5.1. Hrvatska bibliografija i vrste

Nacionalna bibliografija pokušava dati iscrpan popis publikacija tiskanih u jednoj zemlji, izrađuje se na temelju primarnih izvora, a može uključivati i djela o toj zemlji, djela autora koja su porijeklom iz te zemlje, djela o tim autorima, čime je zemljopisno načelo odabira građe za nacionalne bibliografije prošireno primjenom nacionalnoga.³² Nacionalnom bibliografijom su obuhvaćene knjige, serijske publikacije, tiskana glazba, zemljopisna građa, AV građa i dr., a ima formu serijske publikacije koja izlazi tiskanom obliku ili se ažurira online. Za razliku od tekuće bibliografije, retrospektivna bibliografija se objavljuje kao omeđena publikacija, najčešće u više svezaka. Nadalje, nacionalna bibliografija se temelji na Univerzalnoj bibliografskoj kontroli te stoga bibliografski zapisi trebaju biti ujednačeni i izrađeni na temelju međunarodnih standarda kako bi bili prepoznatljivi korisniku. Smatra se

³¹ Sečić, D. Nav. dj. Str. 1-14

³² Isto.

da je većina nacionalnih bibliografija prihvatila je ISBD-e čiji je uglavnom dostignut cilj ujednačivanje bibliografskog opisa na međunarodnoj razini.³³ Nacionalne bibliografije su u suvremenom informacijskom razdoblju doživjele značajne promjene jer se pojavljuje sve više elektroničkih nacionalnih bibliografija koje funkcioniraju kao baze podataka putem Interneta ili na medijima (npr. CD-ROM). Elektroničke bibliografije se isto kao i tiskane izrađuju slijedeći međunarodne standarde, dok su prema načelu UBC-a baze podataka čija je domena najčešće zemljopisno područje.³⁴

5.2. Kazala u hrvatskoj nacionalnoj bibliografiji

U bibliografskim bazama podataka znanje se najviše organizira katalogiziranjem, klasificiranjem, izradom sažetaka i indeksiranjem dok se indeksiranje može provoditi na dva načina: 1. intelektualnom analizom koju obavlja čovjek („ručno“ predmetno indeksiranje), a podrazumijeva identifikaciju teme – predmetnog područja i opis teme nazivima prikladnim za pretraživanje, 2. računalnim, automatskim predmetnim indeksiranjem koje je iscrpnije, tj. manje selektivno.³⁵ Uz to, postoje dva osnovna načina prikaza kazala, a to su abecednonumerički i klasifikacijski koji se temelji na stručnim skupinama klasifikacijske sheme u uporabi.

Kazala kao pomagala za pretraživanje bibliografske baze podataka podrazumijeva postojanje sintakse, odnosno skupa pravila za predmetno indeksiranje i pretraživanje. Prema tome, postoje dva pristupa prijekoordinirano predmetno indeksiranje pri čemu su pravila unaprijed određena te poslijekoordinirano indeksiranje u kojem korisnik sam kombinira nazive u izraze za pretraživanje.³⁶

Hrvatska bibliografija se sastoji od sljedećih kazala:

1. Hrvatska bibliografija (1941.-1944.) – bibliografske jedinice su navedene u dvadeset i jednu skupinu, a unutar njih su jedinice navedene abecednim redom.
2. Hrvatske nacionalne bibliografije kao projekti HAZU – hrvatska bibliografija počinje izlaziti u tri niza :

³³ Isto.

³⁴ Isto.

³⁵ Lešćić, J. Nav.dj. Str. 1-14

³⁶ Isto.

a) Hrvatska bibliografija, Niz A, knj. 1(1945-1946)- knj.5 (1950) – bibliografske jedinice su navedene abecednim redom, a bibliografija se sastoji od stručnog i predmetnog kazala.

b) Hrvatska bibliografija, Niz B, knj. 1 (1945-1946) – knj.7 (1952) – bibliografske jedinice su navedene prema stručnom rasporedu u 43 skupine, a unutar svake skupine uspostavljen je abecedni redoslijed bibliografskih jedinica.

c) Hrvatska bibliografija, Niz C, knj.1(1948) – knj.7 (1985).

3. Hrvatska nacionalna bibliografija na stručnoj i nakladničkoj brizi NSK – sastoji se od retrospektivne bibliografije koja je izrađena na Odsjeku za retrospektivnu građu NSK, a svrha joj je obuhvatiti sve odgovarajuće knjige po nacionalnom, jezičnom i teritorijalnom principu od početka hrvatske pismenosti i tekuće bibliografije u tiskanom i elektroničkom obliku (CD-ROM I HTML).³⁷

³⁷ Isto.

6. Zaključak

Cilj ovog rada je bio pružiti sažeti prikaz Univerzalne bibliografske kontrole i njezin utjecaj na razvoj nacionalnih bibliografija. Svrha UBC-a je omogućiti univerzalno katalogiziranje u obliku koji je međunarodno prihvaćen s osnovnim bibliografskim podacima o svim publikacijama izdanim u svim zemljama, te svakoj zemlji omogućiti stvaranje međunarodnog standarda u izradi nacionalne bibliografije. Program UBC-a je započeo u 20. stoljeću kada se definirala potreba centralizirane katalogizacije, a temelji se na brojnim međunarodnim propisima i standardima. To su „Pariška načela“, Preporuke za međunarodno ujednačivanje kataložnog opisa usvojene u Kopenhagenu 1969.g. te na Međunarodni standardni bibliografski opis (ISBD). Glavna zamisao UBC-a je da se publikacije katalogiziraju u zemlji u kojoj su nastale, a katalogizirane jedinice će se koristiti u ustanovama koje tu publikaciju koriste. Stoga je program Kongresne knjižnice u Washingtonu "Shared Cataloging" je bio prvi pokušaj da se taj postupak primijeni u širim okvirima, tj. da se u tu svrhu upotrebljavaju bibliografski opisi iz raznih zemalja. Također, veliki utjecaj na razvoj katalogizacije je imao i Veronin „Pravilnik i priručnik za izradu abecednih kataloga“ i koji je bio rezultat pojave novih međunarodnih preporuka koje traže prilagodbu pravilnika suvremenim zahtjevima. Također, opisan je i razvoj i nastanak kataložnih pravilnika i standarda u europskim zemljama, među kojima je RAK u Njemačkoj, AFNOR - ov standard za katalogizaciju u Francuskoj, te odabir AACR-a i ISBD-a u Litvi. Razvijen je i međunarodni standard RDA (Resource description and access) za određivanje sadržaja metapodataka koji se izrađuju za opis i pristup informacijskim izvorima, a zasniva se na Anglo-američkim kataložnim pravilima (AACR). U Hrvatskoj je razvoj nacionalne bibliografije započeo od početka djelovanja Kraljevske sveučilišne knjižnice 1875. g. koja je razvila ideju o izradi hrvatske bibliografije koja bi obuhvatila svu hrvatsku građu. Rad na prikupljanju građe na hrvatskom jeziku su započela dvojica najznačajnijih hrvatskih bibliografa Ivan Kostrenčić i Vladimir Deželić te su time dali temelje razvoju nacionalne i retrospektivne hrvatske bibliografije.

7. Popis literature

1. ANDERSON, Dorothy: The IFLA Program of Universal Bibliographic Control. // Journal of Academic Librarianship 9 (1983). Str. 71-72
2. DUNSIRE G. RDA: novi međunarodni standard za bibliografski opis i pristup građi. // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona / uredile Mirna Willer i Ana Barbarić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 159 - 166
3. KALTWASSER Franz Georg: Universal bibliographical control (UBC).
URL: <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/dzs/text/UBC.pdf> (2012-08-20)
4. HENZE Gudrun. Internacionalizacija: Njemačka na putu prema međunarodnim standardima. // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona / uredile Mirna Willer i Ana Barbarić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 105 - 113
5. HORVAT, A. Nacionalna tekuća bibliografija u službi univerzalne bibliografske kontrole. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43 (2000), 1/2. Str. 1 - 7
6. KUCH, T. D. C.: Universal Bibliographic Control--a Long Term Policy, a Plan for Action. // Journal of the American Society for Information Science. 87(1976), Str. 186 – 187
7. MURATI, T. Druga međunarodna konferencija o nacionalnim bibliografijama, Kopenhagen, Danska, 25. – 27. Studenoga 1998. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 42 (1999). Str. 25 – 40
8. LEŠČIĆ, J. Kazala i hrvatske nacionalne bibliografije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 3-4 (2004). Str. 119-130

9. SEČIĆ, D. Ishodišta hrvatske bibliografije u Kr. Sveučilišnoj (današnjoj Nacionalnoj i sveučilišnoj) knjižnici u Zagrebu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 3/4 (2004). Str. 1 – 14

10. SNYMAN R. Bibliographic Control – is the current training still relevant?, 2000.

URL: <http://ifla.queenslibrary.org/IV/ifla66/papers/108-183e.htm> (2012-08-27)

11. TADIĆ, K. Rad u knjižnici: priručnik za knjižničare, 1993.

URL: <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/katm.htm> (2012-08-15)

12. VARNIENE R. Litvanska kataložna strategija u kontekstu programa eEurope. // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona / uredile Mirna Willer i Ana Barbarić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 151 – 159

13. Verona, E. Univerzalna bibliografska kontrola i međunarodno ujednačavanje kataložnih postupaka, 1976.

URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/verona.htm> (2012-08-14)